

Una quadrilla de bandolers de Vilalba actuant a Maella (any 1584)

 Joan-Hilari Muñoz i Sebastià¹

Entre els variats i rics fons de l'Arxiu Històric Diocesà de Tortosa hem localitzat un interessant document, datat a mitjans de la dècada dels vuitanta del segle XVI, i que, tot i que inicialment no manté cap mena de relació temàtica amb l'esmentat arxiu, ja que es tracta d'un procés judicial iniciat pel representant legal del senyor de Favara, una població que mai ha pertangut al bisbat tortosí almenys des de la seva restauració a mitjans del segle XII, és interessant estudiar-lo perquè ens permet conèixer de prop algunes de les activitats delictives d'un grup de bandolers de Vilalba, actius els anys centrals de la dècada dels vuitanta del segle XVI.²

Aquest procés descriu com a finals del mes de setembre de l'any 1585, Marc-Antoni Montsuar i d'Arinyo,³ procurador general de Guerau Montsuar i d'Arinyo, senyor de la vila de Favara,⁴ va iniciar una recollida de testimonis contra una quadrilla de bandolers encapçalada per tres habitants de Vilalba (els germans Andreu i Francesc Borràs, a més de Leonard López), acusats d'haver participat en un robatori perpetrat el mes de febrer de l'any anterior, durant el qual van sostreure certa quantitat de blat que estava guardat a la Casa de la Vila i també blat, farina, segó i pa d'un habitatge particular d'aquella població de la Franja.

El bandolerisme de l'època barroca es convertí en un dels grans problemes d'ordre públic que afectaran molts territoris de l'antiga Corona d'Aragó la segona meitat del segle XVI i el primer terç del següent. Aquest no és el lloc adequat per explicar amb detall ni els orígens d'aquest fenomen, ni les implicacions de tota mena que hi tingueren els bandolers i els seus defensors, ni tampoc les principals activitats delictives a les quals es dedicaven.

Però sí que podem destacar el fet que a la llavors denominada Castellania d'Amposta (una àmplia zona geogràfica situada a la riba dreta del riu Ebre i que correspon en gran mesura a l'actual comarca de la Terra Alta) hi destacaren a principis del segle XVII les activitats dels bandolers Clua (Jaume, àli-

es *el Bord*, i Llorenç), cosins i tots dos naturals de Corbera. Aquests dos capitostos bandolers mantingueren entre ells una enemistat tant gran que, finalment, l'any 1613 el segon va aconseguir matar al primer en una emboscada al lloc de Costumà, dintre el terme de Tivissa.⁵ Però a part d'aquests famosos bandolers n'hi hagueren d'altres les activitats dels quals no són tant conegudes, com els que tot seguit presentarem.

El motiu pel qual a la zona de l'actual comarca de la Terra Alta hi tingué tanta incidència el bandolerisme del Barroc fou, sobretot, la seva pròpia situació geogràfica: ubicada dintre del Principat de Catalunya, però amb una llarga frontera occidental amb el Regne d'Aragó, del qual només estava separada pel riu Algars. Aquesta situació fronterera serà aprofitada pels bandolers d'un o d'altre territori, ja que només creuant aquest curs fluvial, podien escapar de les autoritats de la demarcació on havien comés els delictes, entrant a l'altre territori, més enllà de la frontera on aquelles no tenien jurisdicció.⁶

Aquesta tàctica escapista fou la que utilitzaren la quadrilla de bandolers encapçalada pels germans Borràs de Vilalba: robaren blat a Favara i s'escapoliren a través de la frontera del riu Algars en direcció a Catalunya, on el senyor d'aquella vila no hi podia fer res, fins que uns mesos després va aconseguir empresonar-los i iniciar les accions judicials que podem conèixer amb detall mitjançant el procés conservat a l'Arxiu Diocesà de Tortosa que tot seguit analitzarem.

La denúncia del fiscal

La primera de les accions judicials iniciades pel representant legal del senyor feudal de la vila de Favara, un cop detinguts els bandolers fou, seguint la costum, publicar una crida on descrivia els fets delictius amb els quals s'acusava els bandolers. A causa del seu evident interès, reproduïm íntegrament aquesta crida:

Jesús. Il·lustre senyor procurador general de la vila de Favara:

Ab clamosa insinuació, veu y fama pública precehnt novament a vengut a notícia de Domingo Valent, procurador fiscal per V.M. creat, com en lo mes de febrer del any MDLXXX quatre y ans y després són estats atrobats uns fills de total iniquitat y perdició poch tement a Déu y a la correctió temporal, nomenats Andreu Borràs, Francesch Borràs, de Vilalba, Leonart López y Pere Boneu anar aquadrillats per lo terme de Favara e senyaladament per la part del terme que recau en Catalunya desà lo riu de Algas devés la vila de Bathea, portant pedrenyals curts⁷ y no de mida contra la forma de les crides publicades en lo Principat de Catalunya, y incidint en les penes aposades en dites ordes, y lo que és de doldre que anant així aquadrillats per dit terme de Favara y senyaladament per dita part que recau en Catalunya y tenint consell en dita part del terme entre ells, així armats y aquadrillats anaren a robar forments y altres coses a la dita part del terme de dita vila de Favara fins arribar a dita vila y de après aportaven los robos fien en altres parts en dita part del terme de Favara que recau en Catalunya y de allí se'n aportaren lo forment y altres coses avien robat, com desús està dit, cometent nou furt per la nova contractació feyen en dita part del terme. Y no sols an comés o perpetrat dits delictes, emperò ajustant mal a mals, an furtat nou o deu caffços de forment en dit mes de febrer de 1584, entre onze y dotze hores de la nit, robant aquell y traent-lo ab gran violència de la Casa de la Vila de dita vila de Favara, en la qual la comunitat de dita vila tenia dit forment per a obs de repartir-lo e o vendre'l entre los particulars y vehins de dita vila, rompent les portes de dita Casa de la Vila ab destrals y relles y portant-lo se'n per la part de dit terme que recau en Catalunya, allà ont los apareixia.

E últimament per arribar in profunda malorum, dit dia del mes de febrer de dit any e a dita hora cauta, acumulant a dits robos, no duptaren los susdits Borràs, López y Boneu, entrar ab violència en la casa de Bertomeu Belsa de dita vila de Favara y de après de averli romput les portes ab destrals y relles portarssen dos caffços de forment de dita casa, la farina y fins el pa tenia dit Belsa per a menjar y portarssen tota repartirlo en dita part del terme de Favara que recau en Catalunya, aont és lo fi y paradero per a fer lo repartiment de les coses robades y per a donar ocasió per a que no sien castigats ni presos per V.M., per quant estant en dit lloch.

E no sols ab ànimo determinat y contra voluntat dels amos de dites coses robades an perpetrat dits delictes, sabent que V.M., los persegueix sens

poder anar a altres territoris que són de Aragó y Catalunya per a que dits delictes sien (...) y furts tant facinerosos, emperò encara se han jactat e públicament se jacten que ells dits Borràs, López y Boneu an fet y perpetrat tots los susdits delictes, lo que és en gran deservy de Déu y de la justícia temporal, (...) just que dits delictes no resten impuntes y sens càstich.

Perçò y altrament, dit procurador fiscal denuncia a V.M., tot lo susdit per a que seia servit manar fer rebre sumària informació de testimonis, la qual se ofereix encontinent ministrar y (...) com constarà de tots los susdits furts y excessos que sien dits Borràs, López y Boneu y altres còmplices famosos, lladres y aquadrillats adjudicats a presó y en aquella posats, de la qual no sien trets fins sien rigurosament castigats, conforme ho requereix la qualitat y gravetat de dits delictes, majorment tenint mala fama y avent invadit y caygut en les penes aposades en dites crides reals contra los qui van així aquadrillats y armats, publicades.

Els testimonis

Una vegada publicada l'anterior crida, aquell mateix dia tot seguit es passaren a recollir diversos testimonis que mitjançant les seves declaracions completaren les informacions sobre els fets delictius denunciats.

En total hi declararen nou persones, set habitants de Favara i dos de Vilalba.

Pel que fa als primers, hi destaca el cas de **Bartomeu Belsa**, la casa del qual havia estat atacada pels bandolers la mateixa nit que robaren a la Casa de la Vila de Favara. Aquest testimoni afirma que el seu habitatge fou assaltat per una quadrilla formada per uns catorze o quinze homes armats amb pedrenyals. L'agressió començà amb el trencament de les portes "...ab eixada de galló y destral...", al veure això es va voler escapar de casa seva, fugint en roba interior per un forat, però fou perseguit pels assaltants, encara que no el pogueren encalçar. Tot seguit els bandolers van tornar a la casa "...y la regonegueren en presència de sa muller y se li'n portaren dos caffços de forment⁸ y un cabàs de farina, segó y pa cuyt y lo demás que trobaren, perquè li regonegueren totes les caixes y de après se'n anaren al llit y regonegueren a sa muller y fills, alsant la roba de sobre lo llit y se'n aportaren tot lo sobredit...". En la seva fugida els lladres deixaren un rastre fet amb el segó i la farina i un cabàs buit pel camí que emprengueren en direcció "...a la part del terme de Favara que recau en Catalunya..." i també va saber, mitjançant uns joves, que en aquell mateix lloc fronterer "...donaren a menjar a ses cavalcadures y fer allí ses reparticions del que avien robat de sa casa y de la Casa de la Vila de dita vila de Favara..."

La mort a la forca era un dels destins més comuns reservats als bandolers d'època moderna quan eren capturats per les autoritats (Arxiu Comarcal de les Terres de l'Ebre. Fons Municipal de Tortosa. Registre 1714, paper)

Aquest testimoni també es fa ressò de que les activitats delictives dels inculpats es desenvolupaven sobretot a la zona fronterera del riu Algars, entre el Regne d'Aragó i el Principat de Catalunya, ja que en aquelles contrades s'amagaven ben sovint on descarregaven forment que portaven de l'Aragó, fet que indica que també es devien dedicar al contraban de blat.

També de Favara era el pagès **Pere Belsa**, el qual va aportar un interessant testimoni. Per començar va dir que va veure als acusats abans del robatori, ja que a la seva casa hi havia un hostel, destacant sobretot el fet que Leonard portava un pedrenyal curt, identificant-lo com a integrant del grup dels Borrassos. Després del robatori el justícia i un jurat de la vila de Favara es presentaren a casa seva per interrogar-lo sobre si coneixia als assaltants, responent que només sabia que la nit abans del robatori havien estat allotjats al seu hostel. També va corroborar l'anterior testimoni pel que feia a la zona preferida d'actuació dels bandolers: "*...ho portaren a la part del riu de Algas (...) en la part del terme que recau en Catalunya (...) lo qual lloc veu ell testimoni apte per a poder-se salvar si acàs los perseguexen los de Favara, per poder-se'n anar als termes de Bathea y Pinyeres, o en altres tèrmens de Catalunya y de Aragó que no són del senyor de Favara...*".

La resta de testimonis que vivien a Favara (Joan Ortiz, Arnau de Bengues, Pere Gilibert, Maria Pardo i l'infançó Jaume Joan Cirera) no aportaren novetats significatives a les dues declaracions anteriors.

A l'endemà, el dia 25 de setembre de 1585, es recolliren dos testimonis a la vila de Vilalba, lloc d'on provenien els capitosts dels bandolers (els dos germans Borràs i Leonard López). Aquests dos testimonis foren els pagesos Joan Adrià i Joan Coll. El primer va declarar que el mes de febrer de l'any anterior els mateixos acusats li van dir que "*...ab altres de Vilalba eren anats dos nits a la vila de Favara y essent absent lo senyor de dita vila, que era en Catalunya, en Torregrossa (...) avien esfondrat les portes de la Casa de la Vila de dita vila de Favara...*" d'on s'emportaren blat. De la mateixa manera li digueren també que havien assaltat i robat a la casa de Bartomeu Belsa.

El document judicial conclou amb el manament per part del procurador general Marc-Antoni Montsuar que els quatre inculpats (els germans Borràs, López i Boneu) fossin "*...adiudicats a presó y castigats, conforme a dret comú y constitucions del Principat de Catalunya...*".

Malauradament, no sabem a quina pena foren condemnats perquè el document no recull cap més dada, encara que molt sovint els lladres eren castigats amb llargues penes de presó o, en els casos dels reincidents, fins i tot amb la mort a la forca.

Notes

¹ Historiador i catedràtic de Secundària a l'IES "Joaquín Bau" de Tortosa. Adreça electrònica: vinallop@terra.es

² AHDTo (= Arxiu Històric Diocesà de Tortosa). Documentació Diversa. *Causa criminal iniciada pel procurador fiscal del senyor de Favara contra Andreu i Francesc Borràs, germans, Leonard López, de la vila de Vilalba i Pere Boneu, de Nonasp.*

³ Marc-Antoni possiblement era fill de Guerau, ja que l'any 1598 consta que era el senyor d'aquella vila. AA. DD. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum III (1578-1611)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya 1996, 321.

⁴ Els Montsuar, originaris de Lleida eren senyors de Favara pel seu matrimoni amb els Arinyo, senyors d'aquella vila des de finals de la dècada dels vint del segle xv i sempre mantingueren litigis amb els seus habitants. Guerau, amb senyoria també sobre Torregrossa, tingué una activa participació en els afers de la Diputació del General ja que, per exemple, fou designat pels diputats com una de les persones electes per tractar de posar pau en el conflicte que hi havia a Montserrat entre monjos catalans i castellans. AA. DD. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum III (1578-1611)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya 1996, 152.

⁵ Joan-Hilari Muñoz. "Els Clua de Corbera, bandolers de les Terres de l'Ebre", *Recerca* 9 (2005), 39-65.

⁶ Pilar SÁNCHEZ. "Sobre l'actuació de bandolers catalans a l'Aragó: les bandositats entre els Roche i els Calaf a Arenys de Lledó (1579-1605)". *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Volum 1*, 227-231.

⁷ L'ús dels pedrenyals (un tipus d'arma de foc curta); fou molt perseguida per les autoritats de l'època perquè era un tipus d'armament fàcil d'ocultar sota les capes que llavors es portaven com a peça de vestir masculina.

⁸ No sabem l'equivalència exacta actual d'aquesta mesura de capacitat emprada llavors a Favara, però a Horta de Sant Joan, per exemple, un cafís de blat equivalia a 367,82 litres. Claudi ALSINA, Gaspar FELIU i Lluís MARQUET. *Pesos, mides y mesures dels Països Catalans*. Barcelona: Curial 1990, 128.

